जलधारके । लोकालोकस्य निकटे जलधाराह्वयो गिरिः । पुष्करद्वीपपृष्ठस्थस्तोयसागरपश्चिमे । स तु सर्वप्रमाणेन मेरुपर्वतसन्निभः । तस्मिन् विन्यस्तवान् वाष्पान् न धर्त्तुं तम ईशितुः । विदीर्णस्तैस्तु वाष्पोघैर्मग्नमध्योऽभवद्द्रुतम् । ते वाष्पाः पर्वतं भित्त्वा विविशुस्तोयसागरम् । सागरोऽपि गृहीतं नात्र शशाक धरानति । ततस्तु सागरं मध्ये भित्त्वा वाष्पाः समागताः । तोयधेः प्राग्भवां वेलां स्वर्गमात्रादुविभेद ताम् । विभिद्य वेलां ते वाष्पाः पुष्करद्वीपमध्यगाः । नदी वैतरणी भूत्वा पूर्वसागरगाऽभवत् । जलधारस्य वेगेन संसर्गात् सागरस्य च । अवाप्य सौम्यतां किञ्चिद् वाष्पास्ते नाभिदन् क्षितिम् । तदाप्यव्याकुला पृथ्वी विदीर्णा स्यान्न चेज्जनिः । अवलम्ब्याह तान् वाष्पान् सोऽपि क्षुब्धोऽभवद्दृढात् । अनैश्चरेण तं बोढुमसमर्थेन लोतकैः । क्षिप्तैर्विदारितः सोऽसौ जलधारो महागिरिः । विभिद्य पर्वतं शम्भोर्वाष्पास्ते सागरं ययुः । वैवस्वतपुरद्वारे योजनद्वयविस्तृता । अद्यापि तिष्ठत्यापगा हरलोतकसम्भवा । भित्त्वा वेलां ततः पृथ्वीं विभिद्याशु तरङ्गिणीम् । चक्रुर्वैतरणीं नाम्न पूर्वसागरगामिनीम् । नानायानविमानेन न द्रोण्या स्यन्दनेन च । तर्त्तुं शक्या सा तु नदी तप्ततोया विभीषणा । दुःखेन तां तु पृथिवी बिभर्त्ति महताधुना । सदा चोर्द्ध्वगतैर्वाष्पैर्विक्षिपन्ति नभश्चरान् । तस्या उपरि नो यान्ति देवा अपि भयाद्दूरात् । यमद्वारं समाश्रित्य योजनद्वयविस्तृता । निम्नं वहति संपूर्णा भीषयन्ती जगत्त्रयम्" २पितृकन्याभेदे "अग्निष्वात्ता बर्हिषदो द्विधा तेषां व्यवस्थितिः । तेभ्यः स्वधा, स्वधा जज्ञे मेनां वैतरणीं तथा" कूर्म्मपु० १२अ० । वितरत्यनया तॄ-करणे ल्युट् ङीप् । आसन्नमृत्युकाले दातव्यायां १गवि च "आसन्नमृत्युना देया गौः सवत्सा च पूर्ववत् । तदभावे च गौरेका नरकोद्धारणाय वै । तदा यदि न शक्नोति दातुं वैतरणीञ्च गाम् । शक्तोऽन्योऽरुक् तदा दत्त्वा श्रेयो दद्यान्मृतस्य च" । पूर्ववत् हेमशङ्खादिना अत्र मृतस्य चेति चकारश्रवणात् एकादशाहेऽपि वैतरणीदानाचारः" गु० त० रघु० । "यमद्वारे महाघोरे तप्ता वैतरणी नदी । तान्तु तर्त्तुं ददास्येनां कृष्णां वैतरणीञ्च गाम्" गु० त० ।

वैतस पु० वेतस एव स्वार्थे अण् । अम्लवेतसे लटा० ।

वैतानिक पु० वितानस्यायम् ठक् । १श्रौतविधिनाऽग्निस्थापने २वितानसम्बन्धिनि च "दाहादूर्द्ध्वमशौचं स्यात् यस्य वैतानिको विधिः" स्मृतिः । वितानशब्दे ४८९९दृश्यम् ।

वैतालिक त्रि० विविधस्तालः मङ्गलगीतादिशब्दस्तेन व्यवहरति ठक् । मङ्गलस्तुत्यादिभिः राज्ञां प्रबोधकारके मागधादौ अमरः ।

वैतालीय पु० मात्रावृत्तभेदे । "षड्विषमेऽष्टौ समे कलाः स्युश्च समे स्युर्नो निरन्तराः । न समाऽत्र पराश्रिता कला वैतालीयेऽन्ते रलौ गुरुः" छ० र० ।

वैदग्ध न० स्त्री विदग्धस्य चतुरस्य भावः अण् वा स्त्रीत्वे पक्षे ङीप् । १चातुर्य्ये २भङ्गी च । ष्यञ् । वैदग्ध्यमप्यत्र न० ।

वैदर्भ पु० विदर्भाणां जनपदानां राजा अण् । १विदर्भदेशाधिपे २वाक्यस्य कौटिल्ये न० "माधुर्य्यव्यञ्जकैर्वर्णैः रचना ललितात्मिका । अवृत्तिरल्पवृत्तिर्वा वैदर्भी रीतिरुच्यते" इत्युक्ते ३काव्यरचनाभेदे स्त्री सा० द० ङीप् । विदर्भे भवा अण् । ४नलराजपत्न्यां दमयन्त्याम् स्त्री ङीप् । ५अगस्त्यपत्न्यां ६स्त्रीलक्षणलक्षितभेदे च स्त्री हरिव० ।

वैदल न० विदलस्य विकारः अण् । १भिक्षुकस्य भिक्षापात्रभेदे अमरः । २पिष्टकभेदे पु० शब्दच० ।

वैदिक पु० वेदं वेत्त्यधीते वा ठञ् । १वेदज्ञे ब्राह्मणे वेदेषु विहितः ठक् । २वेदोक्ते कर्म्मणि त्रि० । स्त्रियां ङीप् "वैदिकी तान्त्रिकी सन्ध्या यथानुक्रमयोगतः" तन्त्रम् ।

वैदुष्य न० विदुषो भावः विद्वस्+ष्यञ् सम्प० । पाण्डित्ये ।

वैदूर्य्य न० विदूरे गिरौ भवः ष्यञ् । कृष्णपीतवर्णे बिडालनेत्रतुल्य वर्णे मणिभेदे केतरत्ने (लहसनिया) राजनि० । "तुत्थाविदुमवज्रेन्द्रवैदूर्य्यस्फटिकादिकम् । मणिरत्नं सरं शीतं कषायं स्वादु लेखनम् । चाक्षुष्यं धारणात्तच्च पापालक्ष्मीविनाशनम्" राजवल्लभः । तच्छायालक्षणं यथा "एकं वेणुपलाशकोमलरुचा मायूरकण्ठत्विषा मार्जारेक्षणपिङ्गलच्छविजुषा श्रेयं त्रिधा च्छायया । यद्गात्रं गुरुतां दधाति नितरां स्निग्धन्तु दीप्तोज्ज्वितं वैदूर्य्यं विशदं वदन्ति सुधियः स्वच्छञ्च तच्छोभनम् । तस्य कुलक्षणं यथा "विच्छायं सच्छिद्रामर्भं लघु रूक्षञ्च सल्लतम् । एतत्सर्वं वरघं कृष्णं वैदूर्य्यं दूरतो नयेत् । तत्परीक्षा यथा । "दृष्टं यदात्मना स्वच्छं स्वच्छायां निकषाश्मनि । स्फुटं प्रदर्शयेदेतद्वैदूर्य्यं जात्यमुच्यते" । राजनि० "वैदूर्य्यपुष्परागाद्यां कर्केतभीष्मके वदे । परीक्षां ब्रह्मणा प्रोक्तां व्यासेन कथितां द्विज ! । कल्पान्तकालक्षुभिताम्बुराशिनिष्ठ्यूतकल्पाद्दितिजस्य नाद्रात् ।